

ТЕХНОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Навчальний посібник

ЧАСТИНА II

**ТЕХНОЛОГІЇ
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ**

Рекомендовано до друку Вченою радою Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка 25 грудня 2000 року, протокол № 6.

**ББК 74.6
Т.38** **ТЕХНОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ:** Навчальний посібник: У 2ч. – Ч. II:
Технології соціально-педагогічної підготовки майбутніх учителів /За
заг.ред. доктора педагогічних наук О.А. Дубасенюк. - Житомир:
Житомир.держ.пед.ун-тет, 2001. – 192с.

ISBN 966-7603-44-X

КОЛЕКТИВ АВТОРІВ

(Доктор педагогічних наук, професор Дубасенюк О.А. – науковий керівник)

Дубасенюк О.А., доктор педагогічних наук, професор – вступ, розділ I;
Вітвицька С.С., кандидат педагогічних наук, доцент – розділ III;
Березюк О.С., кандидат педагогічних наук, доцент – розділ III;
Сейко Н.А., кандидат педагогічних наук – розділ I, II;
Коляденко С.М., кандидат педагогічних наук – розділ I, II;
Осадча З.А., старший викладач – розділ III;
Ковальчук В.А., кандидат педагогічних наук, старший викладач – розділ VII;
Шанскова Т.І., викладач – розділ VII;
Літяга І.В., викладач – розділ IV;
Вірковський А.П., викладач – розділ V;

У навчальному посібнику з позиції особистісно-орієнтованого підходу представлено загально-педагогічні та соціально-педагогічні технології професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів, які вміщують цільовий, змістово-інформаційний, процесуальний та діяльнісно-операційний, оцінно-результативний компоненти.

Навчальний посібник адресується викладачам, студентам вищих навчальних педагогічних закладів, аспірантам, різним категоріям педагогічних працівників.

Рецензенти: доктор педагогічних наук, професор Капська А.Й.;
доктор педагогічних наук Абашкіна Н.В.

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник для
студентів вищих педагогічних навчальних закладів № 14/18-2-122 від 13.02.2001р.*

ISBN 966-7603-44-X

4. ЗМІСТ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ ПІДЛІТКІВ

Труднощі та суперечності переходу України до ринкових відносин посилюються наслідками аварії на Чорнобильській атомній електростанції, що суттєво позначилося на проблемах школи, особливо на розвитку дітей, підлітків, - як найбільш вразливої частини суспільства. У дітей, зокрема у підлітків, частіше виникають стреси, фрустрації, конфлікти, кризи, що викликають соматичні захворювання, порушення функцій серцево-судинної, імунної, ендокринної та інших життєво важливих систем організму. Отже, труднощі перехідного періоду отрочества значно обтяжуються проблемами здоров'я й викликають певні ускладнення і суперечності у формуванні особистості підлітка і, зокрема, його спілкувальної сфери.

Табл. 4.1. Таксономія навчальних цілей у пізнавальній сфері

№	Категорія цілей	Змістова інтерпретація категорій навчальних цілей	Методи навчання
1.	Знання	Знати: історичні та психолого-педагогічні передумови становлення й розвитку педагогічної корекції; теоретичні та концептуальні засади педагогічної корекції. методи педагогічної корекції порушень у сфері спілкування підлітків зони радіологічного контролю. Подати: визначення понять "корекція", "педагогічна корекція", "педагогічна корекція сфери спілкування".	Експрес-контроль вивчення категорій та понять; Контрольні роботи з поняттями та категоріями; Метод "виключення зайвого"; Метод компаративного аналізу понять; Метод класифікації понять; тестування.
2.	Розуміння	Інтерпретувати: зміст понять "корекція", "педагогічна корекція", "педагогічна корекція сфери спілкування"; суперечності процесу спілкування підлітків, постраждалих внаслідок аварії на ЧАЕС; специфіку організації процесу спілкування підлітків зони радіологічного контролю в умовах лікувально-оздоровчого закладу. Пояснювати: взаємозумовленість організаційно-педагогічних та соціально-психологічних чинників організації педагогічної корекції порушень у сфері спілкування підлітків; значення процесу міжособистісного спілкування в розвитку особистості підлітка. Виділяти групи специфічних властивостей сфери спілкування підлітків. Називати етапи здійснення педагогічної корекції недоліків у спілкуванні підлітків зони радіологічного контролю.	Метод систематизації та узагальнення теоретичного матеріалу; Метод класифікації соціально-педагогічних явищ та процесів; Метод контролю та самоконтролю; Метод моделювання явищ, процесів, ситуацій; Тренінг; Ігрові методики.

3.	Застосування	Показати вміння використовувати вивчений матеріал у конкретних соціально-педагогічних умовах. Застосовувати методи, прийоми педагогічної корекції у між особистісному спілкуванні підлітків чорнобильської зони. Демонструвати вміння використовувати набуті знання щодо базових понять (корекція, педагогічна корекція, спілкування) у практичній соціально-педагогічній діяльності. Коректувати недоліки у спілкуванні підлітків зони радіологічного контролю.	Метод класифікації соціально-педагогічних явищ та процесів; Метод моделювання явищ, процесів, ситуацій; Тренінг; Ігрові методики
4.	Аналіз	Аналізувати: соціально-педагогічні умови сфери спілкування підлітків; власну професійну діяльність стосовно налагодження процесу спілкування підлітків. Обґрунтовувати вибір відповідних тренінгів, вправ, ігор тощо для педагогічної корекції порушень у сфері спілкування підлітків, що постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС, в умовах лікувально-оздоровчого закладу. Виявляти взаємозв'язки між причинами та наслідками аварії на ЧАЕС у сфері спілкування підлітків.	Метод контролю та самоконтролю; Метод моделювання явищ, процесів, ситуацій; Тренінг; Ігрові методики.
5.	Синтез	Підготувати виступ, доповідь щодо проблеми педагогічної корекції. Розробити план дій щодо колекційної роботи з підлітками зони ЧАЕС. Розробити план проведення певного етапу експериментальної роботи з підлітками зони радіологічного контролю. Розробити варіант авторської моделі педагогічної корекції сфери спілкування підлітків.	Розв'язання соціально-педагогічних задач, ситуацій, дилем; Моделювання; Тренінги; Ділові ігри; Реферування; Метод впливу.
6.	Оцінка	Оцінювати значення процесу спілкування в системі виховання підлітків; систему професійних умінь педагогів щодо корекції порушень у спілкуванні підлітків; Обговорювати варіанти розроблених програм педагогічної корекції відхилень у спілкуванні підлітків зони радіологічного контролю.	Метод експертної оцінки; Ділові ігри; Дискусії; Метод експерименту; Метод колективного пошуку; Самооцінка.

Відхилення у сфері спілкування підлітків потребують науково обґрунтованої педагогічної корекційної роботи. Педагогічна корекція є методом комплексного педагогічного впливу на мету, мотиви, структуру поведінки суб'єкта та подолання порушень у процесі спілкування. А за умов своєчасної правильно організованої педагогічної корекції порушень у спілкувальній сфері формуватиметься належне підґрунтя подальшого успішного навчання, виховання й розвитку підлітків, постраждалих внаслідок аварії на ЧАЕС.

Табл. 4.2. Категорії навчальних цілей в емоційній сфері

№	Категорія цілей	Змістова інтерпретація цілей Майбутні педагоги мають:	Методи і форми навчання
1	Чуттєве сприйняття	Усвідомлювати важливість проблеми розвитку й виховання підлітків, які постраждали від аварії на ЧАЕС; Визначити власне ставлення до наслідків чорнобильського синдрому, що, зокрема, позначилися на сфері спілкування підлітків.	Спостереження, аналіз, порівняння, ігрова терапія (психоаналіз, ігровий тренінг реагування, ігровий тренінг побудови відносин), соціально-психологічний тренінг.
2	Діяльність	Обрати систему гуманістичних цінностей, на якій має ґрунтуватися педагогічна корекція сфери спілкування підлітків, що проживають у зоні радіологічного контролю і яка б допомогла учням позбавитися негативних наслідків аварії;	Дискусія, тести, соціальна терапія Метод моделювання явищ, процесів, ситуацій;
3	Оцінювання	Оцінювати власний досвід та поведінку відповідно до сформованої системи гуманістичних цінностей.	Аналіз, синтез, узагальнення, моделювання явищ, процесів, ситуацій;
4	Організація	Розвивати прагнення допомогти дітям зони радіологічного контролю у їх вихованні, навчанні, становленні особистості.	Індивідуальні творчі завдання на моделювання системи соціально-педагогічної корекції у різних ситуаціях, тренінг соціально-психологічний (поведінковий, тренінг чутливості, рольовий, відео-тренінг)
5	Закріплення певної концепції взаємодії	Формувати власні погляди, переконання щодо необхідності допомагати дітям, підліткам зони радіологічного контролю у їх розвитку, зокрема, у гармонізації сфери спілкування як одного з провідних видів діяльності молодшої людини.	Апробація обраної моделі соціально-педагогічної корекції у різних типах навчально-виховних закладів.

1. УМОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ МЕТОДІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ ПОРУШЕНЬ У СФЕРІ СПІЛКУВАННЯ

Перш ніж перейти до конкретного аналізу етапів та методів педагогічної корекції порушень у сфері спілкування підлітків зони радіологічного контролю в умовах лікувально-оздоровчого центру розглянемо умови ефективності їх здійснення.

Однією з головних умов ефективності педагогічної корекції є її одночасне узгоджене здійснення на багатьох рівнях.

Першим рівнем, на якому реалізуються завдання педагогічної корекції, є особистісний, коли педагог і дитина співпрацюють у тісному безпосередньому контакті або педагог здійснює певні заходи, маючи на увазі проблеми конкретної дитини. У цьому випадку застосовуються всі індивідуалізовані та опосередковано індивідуалізовані методи, прийоми та форми роботи.

Сутність індивідуального підходу полягає не в пристосуванні до особистості дитини, а в умінні вибрати способи впливу на неї з метою вдосконалення сфери спілкування зокрема, та всебічного розвитку дитини, загалом. Багатовіковий досвід запевняє, що у більшості випадків педагогічні невдачі пояснюються саме невмінням проникнути у душевний світ дитини, знайти підхід до неї з урахуванням її індивідуальних особливостей.

Наступним рівнем, на якому має здійснюватися педагогічна корекція, є мікрогруповий рівень. Тут робота ведеться одночасно з невеликою кількістю дітей, які перебувають у тісних міжособистісних стосунках або об'єднані педагогом у групу за спільною проблематикою. Як і в першому випадку, робота може вестись безпосередньо з мікрогрупою або опосередковано через більші утворення. В груповій діяльності для педагога головним є створення атмосфери живого, безпосереднього спілкування ровесників, що сприяє їх згуртованості й саморозкриттю, а потім спрямування групової динаміки на вирішення поставлених коригуючих завдань. Елементом мікрогрупової педагогічної корекційної діяльності може бути особистісна педагогічна корекція. Структурний рівень здійснення педагогічної корекції характеризується насамперед тим, що на ньому ведеться робота з формально-структурними групами дітей (класами, виховними групами, поверхами та ін.). Формальні групи, як правило, складаються з мікрогруп, але виступають у багатьох сферах як одне соціальне ціле. На цьому рівні корекція здійснюється здебільшого педагогом-організатором, психологом, адміністрацією.

Лікувально-оздоровчий заклад у цілому теж можна подати як єдиний соціальний організм, і тому педагогічна корекція має здійснюватися і на цьому рівні (рівень закладу). Слід зазначити, що лікувально-педагогічний вплив на дітей, що постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС, можливий лише у випадку тісного взаємозв'язку педагогів, медичних працівників та психологів. Тільки лікування або тільки виховання буде просто безрезультатним. Успіх можливий лише за умови взаємного й глибинного проникнення однієї галузі в іншу, зазначав В.П.Кашенко. Завдання педагогічної корекції не можуть бути повністю реалізовані без підтримки на мегарівні (міському, районному, регіональному, державному). Ця підтримка має виражатися у політиці гуманізації суспільства, насадженні та затвердженні загальнолюдських цінностей у суспільстві. Лише за цієї умови діяльність окремих

закладів набуває логічної завершеності і може гарантувати успішність реабілітаційних заходів.

Загалом програма педагогічної корекції спілкування підлітків зони радіологічного контролю включає наступні основні напрями:

- 1) встановлення відносин довір'я з підлітком (як вище згадувалось);
- 2) формування позитивної самооцінки;
- 3) вироблення навичок правильного спілкування;
- 4) розвиток комунікабельності;
- 5) формування уміння правильно розв'язувати конфліктні ситуації;
- 6) розвиток емпатії;
- 7) формування умінь та навичок слухати, розвиток асертивності;
- 8) уникнення агресивних виявів поведінки, ворожості;
- 9) формування навичок міжособистісного спілкування.

Принципи роботи з підлітками зони радіологічного контролю, що мають порушення у спілкувальній сфері, можна представити наступним переліком:

1. Індивідуальний підхід. Вирішення конкретних проблем конкретного підлітка в реальних життєвих умовах.
2. Постійний контакт з підлітками.
3. Довірливі стосунки між педагогом і підлітком.
4. Стосунки з підлітками мають будуватися на основі співробітництва.
5. Повага до норм і цінностей підлітків.
6. Орієнтація на розвиток на основі позитивного потенціалу підлітків, їх здатності до самопомоги.
7. Залучення широкого кола методів та підходів у роботі педагога.
8. Принцип психолого-педагогічної комфортності.
9. Принцип безконфліктності.
10. Принцип розкриття здібностей дитини.
11. Принцип ігрового домінування.
12. Принцип особистої зацікавленості у поліпшенні морального й фізичного здоров'я.

У процесі використання методів педагогічної корекції спілкування під час організації міжсуб'єктної взаємодії педагог виконує чотири функції спілкування: діяльнісну, організаторську, стимулюючу, виховну.

Діяльнісна функція виявляється через стимулювання педагогічних взаємодій, введення соціально-комунікативної активності між підлітками.

Власне *організаторська функція* реалізовується визначенням підготовки до конкретних видів діяльності, налагодженням співробітництва, взаємодопомоги.

Стимулююча функція організації соціально-комунікативної діяльності знаходить вияв у співучасті педагога в реалізації конкретних дій і вчинків дітьми, в допомозі їм з метою полегшення взаємодії з групою чи окремими особами. Разом з тим, педагог має виступати організатором спілкування, що вимагає від нього руйнування вікових, соціально-психологічних бар'єрів, налагодження неформальних особистісних стосунків, скорочення кількості заборонених і розширення виховних ситуацій.

Слід зазначити, що педагогічна корекція сфери спілкування підлітків вимагає від педагога професійних вмінь та навичок. Саме тому для підлітка образ педагога має бути наділений набором стійких і стабільних характеристик:

1. Загальний позитивний настрій, вміння виділити і акцентувати позитивні аспекти і будь-якій проблемній ситуації.
2. Зацікавленість у будь-якій інформації, що виходить від дитини, вміння вислухати.
3. Емпатія, схильність до співчуття й прагнення зрозуміти найбільш складні почуття дитини.
4. Толерантність до неадекватних реакцій і виявів негативізму.
5. Орієнтація на здібності, досягнення й особистісні нахили дитини, замість фіксації відхилень та дефектів.

Підліткові, який вже мав негативний досвід спілкування й боїться повторення його в майбутньому, необхідно впевнитись у тому, що названі якості педагога є стійкими й не залежать від впливу ситуативних чинників. Поки підліток не впевниться в цьому, він буде вести себе недовірливо стосовно педагога.

Необхідним є також визначення основних недоліків організації спілкування педагогом на міжособистісному рівні та рівні "дорослий-підліток" (слід зауважити, що у підлітків ці недоліки виникають в результаті незнання, причиною якого є обмеженість у віці – 11-15 років, а у педагогів – з причин професійної некомпетентності):

- незнання структури процесу спілкування;
- незнання структури властивостей, які визначають успішність формування спілкування;
- недостатні знання структури невербальних засобів спілкування та доцільності їх використання тощо.

А.С.Макаренко неодноразово підкреслював, що головним принципом в спілкуванні має бути положення: якомога більше вимогливості до людини і якомога більше поваги до неї

Розуміючи значення розвитку спрямованості на інших людей, необхідної для повноцінного спілкування, В.О.Сухомлинський писав: "Уміє відчувати поруч із собою людину, уміє розуміти її душу, бачити в її очах складний духовний світ".

Сформована у особистості спрямованість на людину сприяє успішності спілкування, вибору найбільш відповідних особливостям іншої людини способів взаємодії з нею, якщо в цій спрямованості виявляються стосунки, що відповідають моральним нормам: таке відношення викликає орієнтування на позитивну якість в іншій людині.

Формуючий експеримент включає наступні етапи педагогічної корекції, які співпадають із методами педагогічної корекції порушень у спілкувальній сфері підлітків Чорнобильської зони:

- суто корекційний;
- етап реконструкції;
- профілактичний.

На суто корекційному етапі здійснюється виправлення конкретних недоліків, виявлених під час діагностики сфери спілкування підлітків зони радіаційного забруднення.

Говорячи про поєднання зусиль медичних працівників, педагогів, психологів у ході педагогічної корекції на базі лікувально-оздоровчого центру, не можна не відзначити роль ігрової терапії, започаткованої американським дослідником Г.Л.Лендретом, яка об'єднує в собі педагогіку, психологію, психоаналіз та медицину. Її головна мета - формування комфортності особистості на мікро- та макрорівнях. Формулюючи мету відносин, науковець відзначає шість цілей ігрового терапевта, які необхідно враховувати в процесі педагогічної корекції спілкувальної сфери підлітків:

1. Створення для дитини атмосфери безпеки.
2. Розуміння й прийняття світу дитини.
3. Заохочення виявів емоційного світу дитини.
4. Утворення відчуття дозволеності.
5. Полегшення прийняття дитиною рішень.
6. Забезпечення можливості приймати на себе відповідальність і розвивати властивість контролю.

Метою етапу реконструкції є включення підлітків у різні види діяльності, в тому числі й навчальної, запланованої педагогічним колективом лікувально-оздоровчого закладу.

Профілактичний етап включає дії медичних працівників, психологів, які теж вносять певні корекційні зміни у сфері спілкування підлітків зони радіологічного контролю.

Практика показує, що хоча педагогічна корекція вимагає від педагога умінь імпровізувати, знаходити неординарні рішення, необхідно мати чітку відпрацьовану схему, яка буде надійною орієнтовною основою для роботи в кожному конкретному випадку.

Пропонуємо загальну схему впровадження етапів проведення педагогічної корекції спілкування в термін перебування (24 дні) дітей у лікувально-оздоровчому центрі:

1-5 дні:	діагностичний етап;
6-19 дні:	суто корекційний етап; етап реконструкції; профілактичний етап;
20-24 дні:	оцінний етап.

1-5 і 20-24 дні перебування в лікувально-оздоровчому закладі стосовно теми нашого дослідження розглядаються в п.2.1. та п.2.3. Аналізуючи 16-19 дні, зауважимо, що суто корекційні, профілактичні методи та методи реконструкції повинні застосовуватись одночасно, так як і у медичних працівників, і у психологів, і у педагогів розроблена своя програма роботи з дітьми, на весь термін перебування у лікувально-оздоровчому центрі.

Розглянемо окремо усі запропоновані нами методи педагогічної корекції.

Медичні працівники, як правило. Спочатку роблять обстеження дітей, виявляючи вади у їх здоров'ї, а потім призначають відповідне лікування, яке завершується повторним обстеженням. Але вони також вносять певні корекційні виправлення у сферу спілкування підлітків (встановлення контакту, розвиток сприймання інформації, рівні умінь слухати, дисциплінованість, культурний

кругозір, ерудиція), використовуючи таку форму колекційної роботи, як бесіда на теми:

1. "Ознайомча бесіда з дітьми про режим дня лікувально-оздоровчого закладу та правила внутрішнього розпорядку".
2. "Хвороби брудних рук".
3. "Особиста гігієна дівчаток".
4. "Що потрібно знати про кишкові інфекції".
5. "Профілактика травматизму".
6. "Інфекційні захворювання".
7. "Хлопчик-юнак-чоловік".
8. "Основи жіночої краси".
9. "Сон – запорука здоров'я".
10. "Грип. Профілактика грипу".
11. "Профілактика дифтерії".
12. "Згубна дія нікотину, наркотиків на здоров'я дітей та людей загалом".
13. "Фізична культура та спорт у житті дитини" тощо.

У ході проведення таких бесід забезпечується необхідність:

- у відтворенні фізичного здоров'я дітей шляхом виховання дбайливого ставлення до власного здоров'я, а у разі необхідності – усвідомлення необхідності прийняття пропонованих методів лікування,
- у широкій пропаганді здорового способу життя,
- у просвітницькій роботі серед підлітків щодо зменшення впливу дії іонізуючого випромінювання на їх організм.

Засобом впливу у даному випадку є слово лікаря та молодшого медичного персоналу.

Робота психолога у лікувально-оздоровчому центрі виконується за таким планом: спочатку здійснюється спостереження за поведінкою дітей та їх спілкуванням з однолітками; проводяться методики, тести ("Незавершене речення", "Неіснуюча тварина", "Дім. дерево, людина", "Малюнок сім'ї" тощо) з метою виявлення порушень у процесі розвитку дитини й індивідуальні бесіди, у ході яких вивчаються нахили, настрої, проблеми та індивідуальні особливості кожної дитини. Таким чином, здійснюється оцінка особистісних можливостей, аналіз інтересів, самооцінки, емоційного стану, рівнів привожності й агресивності, виявлення типів темпераменту та особливостей характеру особистості.

При виявленні певних відхилень психологами проводиться відповідна корекція та роз'яснювальна робота з педагогами та медичним персоналом про особливості роботи з такими дітьми. Також проводяться загально розвиваючі ігри та бесіди, а саме: "Лідер", "Взаємини між юнаками та дівчатами", "Особиста гігієна дівчинки", "Як навчитись бути красивою", "Уроки джентльмена", "Про шкідливі звички", "Проблеми дитячої та підліткової наркоманії", "Поговоримо про вихованість" тощо.

Під час застосування методів реконструкції використовуємо наступні засоби та форми педагогічного впливу:

Форми:

- Бесіда;
- Рольова гра;
- Екскурсія;
- Вікторини;
- Конкурси;
- Зустрічі з цікавими людьми;
- Вечори;
- Урок.

Засоби:

- Слово педагога;
- Засоби навколишнього природного середовища;
- Засоби мистецтва;
- Засоби спорту

У таких лікувально-оздоровчих центрах діти перебувають цілодобово. Тому завданням кожного педагогічного колективу є організація і здійснення процесу навчання, забезпечення виховного процесу, створення атмосфери комфорту, сприятливого середовища для розвитку дитини, а також надання їй допомоги у особистісному розвитку.

А максимальне розкриття індивідуальності дитини, її потенційних можливостей має забезпечувати правильно організований розпорядок дня, організація побуту, прогулянок, харчування тощо.

Доречним буде зауважити, що не в кожному лікувально-оздоровчому центрі може бути організований навчальний процес, а якщо він є, то триває стільки ж, як і в звичайній школі.

Навчальна програма передбачає проведення уроків за основними дисциплінами. Тривалість кожного уроку 35 хвилин, а кількість уроків – 2-4 на день, що дозволяє уникнути сильного навантаження.

Корекційна можливість навчального процесу заключається у тому, що на уроках здійснюється розвиток та корекція таких спілкувальних властивостей, як комунікабельність, асертивність, врівноваженість, доброзичливість, дисциплінованість, працелюбність, ініціативність, самовладання й витримка, уміння слухати, тактовність, співробітництво тощо, а також у ході уроку виконуються усі функції процесу спілкування.

Виховний процес у лікувально-оздоровчому центрі передбачає здійснення усіх видів виховання (морального, трудового, екологічного тощо), забезпечуючи при цьому розвиток сфери спілкування підлітків.

На початку кожного заїзду педагоги проводять заходи, що сприяють знайомству й виявленню творчих і спортивних здібностей та нахилів дітей. А потім планують свою роботу так, щоб діти мали можливість проявити себе, тим самим стимулюючи залучення всіх інших.

Отже, у ході проведення етапу реконструкції порушень у сфері спілкування підлітків Чорнобильської зони важливого значення набуває роль таких чинників:

- природного – екскурсії до парку, лісу, подорожі “До таємниць природи”, “День зустрічі птахів”, “Свято печеної картоплі”, “Свято квітів”, “День Нептуна”, “Природа і фантазія”, “День індіанця” тощо;

- спортивного – змагання з футболу, піонерболу, волейболу, тенісу, шахів, шахів, легкої та важкої атлетики, проведення ранкової зарядки, спартакіад, “Веселих стартів” і т.п.;
- культурного – екскурсії до музеїв, зустрічі з цікавими людьми, КВК, “Конкурс творчої майстерності”, “День телебачення”, “Міс санаторію”, “Лицар санаторію”, “Міс Баба-Яга”, “Дівчинка із казки”, “Пісенний вернісаж”, вечори, присвячені певним святкам, дискотеки тощо.

Із перерахованими формами впливу культурного середовища тісно пов’язана артотерапія, а саме: лікування казкою, психодрама, мистецтвотерапія, музикотерапія, танцювальна терапія, вокалотерапія.

Під час використання арттерапії на практиці у центрі уваги на всіх заняттях постає художній образ, засоби самовираження особистості дитини. Відбувається усвідомлення дитиною того, що вона є особистістю, унікальною і неповторною.

Психодрама надає механізм виходу із конфліктних ситуацій. Мистецтво й музикотерапія використовуються як діагностичний засіб і як засіб самовираження. Танцювальна терапія є невербальним засобом самоактуалізації, а вокальна - вербальним.

Проводити такі заняття може педагог, який володіє знаннями у будь-якому виді мистецтва і розуміється на дитячій психології. Крім того, у процесі роботи необхідно підтримувати зв’язок із психологами та медиками.

Слід зауважити, що всі перераховані вище форми роботи є груповими і виконуються вони на структурному рівні та рівні закладу. Індивідуальні ж форми роботи (особистісний, мікро груповий рівні) плануються й проводяться вихователем залежно від набору дітей у кожному конкретному заїзді.

Оскільки метою суто колекційного етапу є відновлення спілкувальних властивостей підлітків чорнобильської зони, пропонуємо програму педагогічної корекції конкретних порушень у сфері спілкування на зміну (24 дні), виявлених на діагностичному етапі:

- 1) розвиток комунікабельності;
- 2) уникнення негативних емоцій (агресивності, ворожості) та розвиток самоповаги;
- 3) розвиток асертивності;
- 4) формування умінь правильно розв’язувати конфліктні ситуації;
- 5) розвиток упевненості в собі;
- 6) розвиток інформаційної, інтерактивної та функції впливу у спілкуванні.

Послідовність вказаних напрямків педагогічної корекції носить динамічний характер і залежить безпосередньо від складу корекційної групи. У процесі роботи можна застосовувати комплекс усіх напрямків одночасно, спираючись при цьому на ті, які можуть дати вагомий і швидкий ефект.

У ході застосування суто корекційних методів використовувалися наступні форми та засоби педагогічного впливу:

Форми:

- Бесіда;
- Вправа;
- Рольова гра;
- Тренінг.

Засоби:

- Слово педагога

Усі перераховані напрями педагогічної корекції спілкувальної сфери підлітків здійснюються на груповому рівні.

Вирішення цих завдань буде найбільш ефективним, якщо правильно обрати місце їх проведення, що безпосередньо залежить від умов кожного конкретного лікувально-оздоровчого закладу. Це може бути – ігрова кімната, клас, ігровий майданчик, кімната психологічного розвантаження тощо.

Розвиток комунікабельності.

Особливої уваги до себе потребують некоммунікбельні підлітки. Для них необхідним є не лише розширення зв'язків з ровесниками, але й спираюся на існуюче позитивне та переборення всього негативного, що породжує їхню некоммунікбельність. Особливо важливо правильно побачити головні позитивні властивості підлітків, щоб скоріше вести роботу стосовно усунення їхньої некоммунікбельності. Іноді у дитини досить яскраво виступає відповідальність, добросовісність, чуйність тощо. Спираючись на ці властивості, можна досить швидко розвивати комунікабельність підлітків.

У нормалізації спілкування некоммунікбельних підлітків з ровесниками існує два напрями: 1) втручання в сферу вільного спілкування підлітків; 2) втручання в організацію їх діяльності.

Але некоммунікбельні підлітки у вільному спілкуванні з ровесниками приймають участь неохоче. У зв'язку з цим їх важче поставити в ситуацію взаємодії з іншими, яка б збуджувала їх до вияву більш високої комунікабельності (ігри - Додатки І, ІІ, К).

Значно більшими педагогічними можливостями наділена організована діяльність підлітків у колі ровесників, насичена спілкуванням. В силу необхідності участі в спільній діяльності підлітки включаються в зумовлене цією діяльністю спілкування з однолітками, яке впливає на розвиток їх комунікабельності.

Розглянемо метод корекції шляхом раціональної організації дитячого колективу. Цей метод ми активно застосовуємо в лікувально-оздоровчому центрі в процесі корекції спілкувальної сфери підлітків зони радіологічного контролю. В.П.Кашенко підкреслював, що "лікувальна педагогіка входить до системи загальної педагогіки, тому колективізм важливий і для неї".

Потрапляючи до класу однолітків, дитина стикається з особистостями товаришів, які пред'являють до неї вимоги взаємоповаги та взаємодопомоги. Група ніколи не мириться з тим, щоб хтось тримався у ній антиколективно, антисоціально. Звичайно, в таких випадках вимагається уважне ставлення педагога до входження підлітка в колектив, щоб воно не було пов'язане з іще більшим посиленням конфлікту між ним і ровесниками. В результаті впливу дитина поступово втрачає свої недоліки, підвищується рівень загальної активності, розвиваються такі властивості характеру дитини, як дружба, взаємодопомога, співчуття тощо.

Нами також активно застосовуються методи педагогічної корекції, які у свій час використовував В.П.Кашенко, а саме: метод культури здорового сміху, корекція сором'язливості та метод професора П.Г.Бельського.

Загальновідомим є значення у житті (людина загалом і дитини зокрема) здорового сміху, радості, веселого настрою, які викликають необхідне організмові відчуття бадьорості й активності. Серед дітей, постраждалих від чорнобильської катастрофи, є діти, які прагнуть до усамітнення, замикаються у собі. Саме тому лікарі та педагоги, разом зі спільними заходами, повинні використовувати й метод створення навколо дитини радісної атмосфери. Слід також враховувати підхід до невірнорозважених, імпульсивних підлітків. Необхідно постійно слідкувати за тим, щоб їхні дії не виходили за певні адекватні межі.

Сором'язливість є недоліком характеру тоді, коли вона виявляється не випадково, а постійно і всюди, - з ким би не доводилось стикатися дитині. У підлітків сором'язливість проявляється у нерішучості, незграбності; вона буває у присутності як дорослих, так і дітей, старших за віком. Завдання корекції сором'язливості полягає у тому, щоб тренувати сором'язливого підлітка у міжособистісному спілкуванні. З цією метою ми створюємо цілу низку доручень дитині доручається передати якусь інформацію малознайомій людині; далі їй доручається передати тій самій особі щось на словах. Останнє є завданням більш складним, аніж перше доручення, однак найголовніше - спочатку завоювати довіру сором'язливого підлітка.

Уникнення негативних емоцій (агресивності, ворожості) та розвиток самоповаги

Під час уникнення негативних емоцій у підлітків чорнобильської зони пропонуємо застосувати наступну бесіду, яка допоможе уникнути таких негативних рис характеру, як заздрість, нестриманість, прагнення помститися.

Після діагностики визначення рівня агресивності та ворожості ("Тест на агресивність", тест Басса-Дарки), коли підлітки вже ознайомлені з виявами вербальної, фізичної агресії, ми пропонуємо провести відповідний тренінг щодо усунення цих явищ, який складається з трьох вправ.

У ході проведення цього тренінгу можна надати можливості підліткам зрозуміти причини їх агресивної поведінки, виявити позитивні та негативні риси їх характеру, навчити умінню слухати.

Пропонуємо також використати вправу на розвиток такого комунікативного уміння, як самоствердження, яке дозволяє повідомити про свої почуття і очікування, виявляючи при цьому повагу до особистості співрозмовника та самоповагу.

У ході проведення вправи рекомендуємо наводити переконливі приклади з практики, для демонстрації використовувати випадки, запропоновані учасниками гри.

Уміння підлітків застосовувати оптимальне самоствердження також позитивно впливає на розвиток у них адекватної самооцінки, комунікабельності.

Розвиток асертивності

Асертивна людина не діє на шкоду іншим, поважає чужі права, досягає свого (самостверджується), не маніпулюючи іншими. Асертивність виявляється у тому, що людина може переконати інших, надати можливості допомогти чи ставитися до

неї люб'язно. При зіткненні інтересів така людина здатна домовитися і знайти компромісне розв'язання проблеми.

Для ліквідації відсутності впевненості у собі можна використовувати асертивний тренінг як загальну програму для навчання стверджувати себе.

Активізацією здатності особистості до творчого спілкування в ході пошуку нових ідей можуть бути відповідні вправи.

2. ФОРМУВАННЯ УМІННЯ ПРАВИЛЬНО РОЗВ'ЯЗУВАТИ КОНФЛІКТНІ СИТУАЦІЇ

У процесі педагогічної корекції спілкування підлітків важливого значення набуває подолання конфліктів, а саме:

- уникнення конфлікту, або зниження його до мінімального рівня;
- попередження конфліктів, що можуть виникнути у профілактичній педагогічній роботі;
- перетворення конфлікту, що може виникнути, у педагогічну гру;
- максимальне спостереження за мікрогрупами з метою виявлення первинних антипатій шляхом бесід;
- висока інтенсивність виховних заходів;
- висока завантаженість дітей корисною і цікавою роботою (врахування статі);
- максимальна участь усіх дітей в масових заходах;
- постійне заохочення;
- пошук інтересів, що збігаються;
- пошук засобів індивідуальної взаємодії;
- вияв якостей, небезпечних для взаємодії з метою їх подальшої корекції

У процесі корекційної роботи ми пропонуємо застосовувати опитувальник Д.Джонсона і Ф.Джонсона (1987), який базується на класифікації Р.Блейка і Д.Мутона (1964) для вироблення самими підлітками підходу до розв'язання конфліктів. Опитувальник дає змогу оцінити індивідуальні дії особистості під час конфлікту і стиль поведінки з урахуванням двох умов: важливості досягнення мети та підтримання доброзичливих стосунків з опонентами.

У конфліктній ситуації особиста мета одного опонента не збігається з прагненням іншого, цілі сторін вступають у суперечність. Важливість досягнення мети для кожної з конфліктуючих сторін має неабияке значення або ж не має ніякого. Тому вирішення конфлікту частково залежить від наполегливості, з якою опоненти прагнуть задовольнити власні інтереси.

Підтримання хороших стосунків на даний момент може бути важливим або ж не мати істотного значення. Важливість хороших стосунків з іншими людьми, готовність врахувати їхні інтереси також впливає на дії під час конфлікту.

Завданням учителя є навчити дітей ефективних засобів розв'язання конфліктів, сформувати навички адекватного спілкування.

Розвиток упевненості у собі.

Загальновідомо, що негативне ставлення до себе, невпевненість у собі є перешкодою на шляху розвитку особистості. Тому під час педагогічної корекції ми застосовуємо тренінг розвитку упевненості в собі як глибинного механізму особистісної активності (Додаток С).